

Rikt och mångfaldigt om förmågan att arbeta

Arbets(o)förmåga – ur ett mångdisciplinärt perspektiv. 404 sidor.

Författare: Lotta Vahlne Westerhäll, redaktör.

Förlag: Santérus; 2008.
ISBN 9789173590105.

Recensent: Lennart Nordenfelt, professor i tema hälsa och samhälle, Linköpings universitet.

Denna innehållsrika bok, utgiven av den kända juristen och experten inom socialrätt Lotta Vahlne Westerhäll, motsvarar verkligen undertiteln »ett mångdisciplinärt perspektiv«. Författarna till de olika bidragen kommer från så vitt skilda områden som socialrätt, sociologi, socialt arbete, statsvetenskap, filosofi, nationalekonomi, genusvetenskap, litteraturvetenskap, teologi, arbetsmedicin och rehabiliteringsmedicin. Greppet är således utomordentligt brett. Arbetsförmåga liksom arbetsoförmåga får en belysning på de flesta upptänkliga sätt.

Bredden har stora förtjänster och den öppnar våra ögon för mångfalden av möjliga och berikande perspektiv. Problemet med en antologi med så vida ambitioner är förstas att hålla den samman tematiskt. Man får dock säga att utgivaren lyckats ovanligt väl i detta fall.

Det finns för nästan alla bidrag en gemensam utgångspunkt och en gemensam kontext. Denna kan formuleras med följande välkända fråga: Hur kan och bör samhället tackla det stora problem som utgörs av människors oförmåga att utföra ett arbete och därmed försörja sig själva genom detta arbete? Svaren och förslagen på metoder varierar, beroende på den expertis som författaren besitter.

Några svar är helt teoretiska och menar att begreppslig klarhet är ett första

villkor för att lösa samhällsproblemet. I detta avseende bidrar filosoferna Christian Munthe och Bengt Brülde med viktiga analyser. Andra svar är medicinska och handlar bland annat om svårigheterna att ställa medicinska diagnoser och relatera dessa till arbetsförmåga.

Arbetsmedicinerna Peter Westerholm och Gert Lindenger ger en bred, och också problematiserande, genomgång av de mätinstrument och instruktioner som läkare kan och bör utnyttja vid fastställandet av grader av arbetsförmåga. Rehabiliteringsmedicinerna Jan Ekholm och Kristin Schöldt Ekholm gör en detaljerad belysning av de vanligaste medicinska tillstånd som förorsakar arbetsoförmåga och kartlägger effekter av olika arbetsorienterade rehabiliteringsmedicinska program.

Ytterligare andra svar är sociologiska, juridiska, statsvetenskapliga och genusvetenskapliga. Sociologen Bengt Furåker diskuterar på ett intressant sätt det i dag så ofta förekommande begreppet »anställningsbar« (employable). Furåker kritiserar och preciserar detta begrepp genom att introducera den fyndiga termen »anställningsvärd«. Det avgörande, säger han, är inte om en person är möjlig att anställa (detta gäller ju nästan alla) utan i stället om han eller hon är värd att anställa. Andra författare i denna kategori framhåller arbetsförmågans relationella karaktär. Arbetsförmåga är inte, menar de, en enkel egenskap hos en individ. Den är i stället en relation mellan en individ och hennes omgivning, i form inte bara av hennes arbetsplats utan också av andra delar av det omgivande samhället. Dessutom påverkas denna arbetsförmåga ständigt av omgivningsfaktorer. Några av dessa faktorer har, som juristen och genusvetaren Eva-Maria Svensson uppmärksammar i sitt kapitel, med individens kön och omgivningens fördomar om könet att göra.

En annan grupp av svar är etiska, ekonomiska och politiska. De svarar mer direkt på frågan vad som kan och bör göras. Filosofen Bengt Brülde menar att det inte är rimligt att relatera människors arbetsförmåga till den befintliga arbetsmarknaden. Den bör i stället relateras till en tänkt hälsomässigt hållbar arbetsmarknad, där arbetsuppgifterna som finns delvis är anpassade

till individernas faktiska förmågor.

Nationalekonomerna Lars Söderström och Eric Rehn menar att bristande arbetsförmåga till väsentlig del är ett lönesättningsproblem. Det är, menar de, kravet på minimilöner som är problemet. Om detta krav tas bort så blir den efterfrågade mängden färdigheter större, vilket särskilt gynnar individer med begränsad arbetsförmåga.

Statsvetarna Frida Boräng, Bo Rothstein och Isabell Schierenbeck uppmärksammar det faktum att mycket av den ohälsa som resulterar i arbetsförmåga är arbetsplatsrelaterad. Dagens höga arbetstempo och stress är välkända orsaksfaktorer bakom långa sjukskrivningar. Å andra sidan väljer mycket få personer att lämna sin arbetsplats av detta skäl. Vilka är anledningarna till detta? Författarna för här en intressant diskussion som jag kort ska referera.

Skälen till att »sortialternativet« inte övervägs kan vara många, hävdar de. Ett viktigt skäl är att det inte finns alternativa arbetsplatser på den ort där man bor. Det kan också finnas familje- eller andra sociala skäl att inte flytta. Tidigare forskning har också visat på ett annat viktigt skäl. En arbetstagare kan vara rädd för att förlora sitt »arbetsrättsliga kapital«.

Om man varit länge på en arbetsplats – särskilt gäller detta offentlig sektor – är man på flera sätt skyddad från att sägas upp vid övertalighet och arbetsbrist. Dessa faktorer, som försvårar möjligheten att byta arbete trots att arbetet upplevs som negativt, kan få förödande konsekvenser. Det kan uppstå en negativ spiral av psykiska påfrestningar. En sådan spiral kan slutligen leda till ett hälsotillstånd hos arbetstagaren som är sådant att fortsatt arbete över huvud taget inte är möjligt.

Författarnas slutsats är således att den bristande rörligheten på arbetsmarknaden är en viktig orsak till den stora sjukskrivningen på våra arbetsplatser.

Förhoppningsvis har jag lyckats förmedla att boken »Arbets(o)förmåga« är en mycket rik och intressant bok. Den bör studeras av alla som har intresse av frågor med anknytning till folkhälsa liksom till arbetsmarknadspolitik och arbetsvetenskap. ■